

NTNU

Det skapende universitet

Hvordan oppdage barn som bærer
overlast pga foreldrenes psykiske
lidelser og rusmiddelmisbruk

Konferanse, Bufdir, 30. september 2009 (kl.
10.³⁰-11.¹⁵)

Førsteamanuensis Øyvind Kvello, NTNU

Unnvikelse av det såre kan lett påfører mer smerte

- Foreldre som er psykisk syke og rusmiddelavhengige vil være en (høy-)risiko for at barna utvikler alvorlige psykiske lidelser
- Å hjelpe barna er for de fleste foreldre som selv utgjør en risiko for eget barns utvikling, noe de ønsker

Å behandle eller tidlig intervenere

- Firkantet definert:
 - Å behandle når en psykisk lidelse foreligger hos barnet (f eks indikert tiltaksnivå)
 - Tidlig innsats er å bistå (høy-)risikogrupper for å utvikle vansker (f eks selektert innsatsnivå)

(... forts.)

- Å avvente til barnet har en diagnose kan være et tegn på mangelfull eller feilslått tidlig innsats

Kan tidlig oppdages

- (1) Foreldres grad av og kvaliteten på deres mentalisering
 - Mentalisering er å aktivt søke informasjon om andres følelser, opplevelser, erfaringer, håp, preferanser, forståelser, forventninger etc.

(... forts.)

- Mentalisering handler om å søke informasjon for aktivt å konstruere en nyansert og ”riktig” forståelse av andre og seg selv
- Mentalisering handler om å holde den andres sinn i sitt eget sinn

(... forts.)

- (2) Grad av sensitivitet i mor-barn-protodialogen regnes som en viktig indikator for senere grad av sensitivitet i mor-barn-relasjonen og for om barnet utvikler en trygg eller utrygg tilknytning
 - Ref.: Markova og Legerstee 2006

(... forts.)

- (3) Fram til barn er to år gamle, så er de to sikreste prediktorer for barnets utvikling:
 - Karakteristika ved foreldrene
 - Karakteristika ved forelder-barn-samspelet

Alvorlige risikofaktorer

- Det er veldokumentert at både moderate og alvorlige psykiske lidelser og rusmiddelmisbruk hos foreldre er en alvorlig risikofaktor for barns utvikling
- Det er likevel ikke slik at slike lidelser hos foreldre er synonymt med dårlige utviklingsbetingelser for barna

(... forts.)

- Sårbarheten hos barna handler både om biologiske, genetiske og sosiale faktorer
- Selv om man har avdekket en moderat grad av arvelighet for psykiske lidelser, har man ikke funnet at genene kan knyttes til enkeltdiagnoser, men flere typer av vansker
 - Ref.: Craddock og Owen 2005

(... forts.)

- Man kan si at samme gen øker med andre ord sårbarheten for utvikling av psykiske lidelser, og miljøet påvirker hvilken uttrykksform denne sårbarheten får i form av konkrete lidelser (eller diagnoser)

(... forts.)

- Det er det gjengse samspillet som påvirker barns og unges utvikling mest, sjelden enkeltstående episoder. Dette mønstret gjelder også for barn og unge som utvikler psykiske lidelser; det er sjelden bare én faktor som er årsak til vansker. Det må være uheldig samspill mellom mennesket og miljøet det lever i med et visst omfang og over en viss tid, før det gir negative konsekvenser
 - Ref.: Hankin og Abela 2005

(... forts.)

- Rusmiddelmisbruk hos foreldre har lenge vært dokumentert som en alvorlig årsak til for mangelfull foreldreatferd, slik som økt risiko for å mishandle barna
 - Ref.: Cohen, Hien og Batchelder 2008, Velleman og Templeton 2007

(... forts.)

- Psykiske lidelser hos én eller begge foreldrene har en kumulativ effekt, f eks økt risiko for rusmiddelmisbruk

(... forts.)

- En norsk studie viste at omkring 70 % av brukerne ved ruspoliklinikker innfrir kriteriene for en personlighetsforstyrrelse

- Ref.: Vaglum 2005

(... forts.)

- Man finner som et mønster at jo flere symptomer på psykiske lidelser en forelder preges av, desto økt risiko for at de omsorgssvikter, mishandler og/eller utnytter sine barn
 - Ref.: Cohen, Hien og Batchelder 2008

(... forts.)

- **Oppsummerende:** Det er ikke nok å predikere barns utvikling ut fra foreldres psykiske lidelse, for det er omsorgsutøvelsen som er den medierende funksjonen, men alvorligheten i og omfanget av rusmiddelmisbruk er en god prediktor for barns utvikling

- Ref.: Solantaus-Simula et al. 2002

Kumulativ risiko

- Det er veldokumentert at antisosiale trekk hos rusmisbrukende fedre i betydelig grad øker faren for at det også foreligger en rekke andre risikofaktorer

(... forts.)

- Angstlidelser synes å være den psykiske lidelsen hos rusmisbrukende mødre som innebærer størst risiko for at barna skal utvikle mistilpassning eller psykiske lidelser
 - Ref.: Hodgins et al. 2007

(... forts.)

- Alkoholmisbruk blant foreldre er ikke en god prediktor for voldsutøvelse
 - Ref.: Galvani 2004
- Utøvelse av familievold predikerer derimot meget godt at det også foreligger et alkohol- og/eller narkotikamisbruk

(... forts.)

- Vold hos rusmiddelmissbrukere forekommer oftere og skaper større fysiske skader på offer enn det man finner hos ikke-rusede voldsutøvere

- Ref.: Leonard 2001

(... forts.)

- Menn med alkoholmisbruk og antisosialitet har en klart høyere risiko for å leve sammen med kvinner med psykiske vansker og alkoholproblemer. Foruten de risikofaktorer det innebærer, vil mange av disse barna ha med seg biologisk betingede vansker grunnet ruseksponering under svangerskapet. Slik blir barnets liv preget av at barnet på hvert utviklingstrinn møter større psykiske, sosiale og læringsmessige utfordringer enn jevnaldrende barn fra stabile familier

- Ref.: Zucker et al., 2008

Barnas utvikling

- Forskning viser tydelig at barn utvikler symptomer på internaliserende og eksterntaliserende vansker allerede i førskolealder når de vokser opp med forelder som har rusmiddelmissbruk og eventuelt andre psykiske lidelser
 - Kvaliteten på samspillet
 - Ustabiliteten

(... forts.)

- Konsekvensene for barn av å utsettes for eller se at familiemedlemmer utsettes vold av foreldre, er like alvorlig som å ha en alkoholmisbrukende forelder
 - Ref.: Coleman et al. 2007, Pinheiro 2006
- Barn som lever med begge disse formene har verre utvikling enn de som lever med én av dem
 - Ref.: Cleaver et al. 2007, Evans 2006

(... forts.)

- Barn av narkotika-avhengige foreldre har høyere risiko for å utvikle psykiske lidelser enn barn med foreldre med en isolert alkoholavhengighet

- Ref.: Johnson og Leff 1999, Peleg-Oren og Teichmann 2006

(... forts.)

- Gutter synes mer negativt påvirket enn jenter av mors rusmiddelmissbruk under graviditeten
 - Ref.: Moe og Slinning 2001

(... forts.)

- Gutter har sterkere og hyppigere uttrykk av aggressivitet og opposisjonell atferd enn jenter i hjemmet når de har alkoholavhengige foreldre
 - Ref.: Nicholas og Rasmussen 2006

(... forts.)

- Gutter har oftere enn jenter unngåelse som en mestringsstrategi og gutter har mindre effektive mestringsstrategier
 - Ref.: Smith et al. 2006
- Jenter synes mer sensitive enn gutter for de sosiale konsekvensene av en forelders rusmisbruk
 - Ref.: Gance-Cleveland et al. 2008

(... forts.)

- Internaliserende vansker forekommer hyppigere enn hos gutter når de har rusmiddelmisbrukende forelder

- Ref.: Furtado et al. 2006

Noen lidelser hos forelder er verre enn andre

- Noen psykiske lidelser er ansett som en større risiko for mangelfull omsorg av egne barn:
 - Psykoser, gjentatte dype eller forholdsvis vedvarende (kroniske) depresjoner, og personlighetsforstyrrelser i cluster B; det vil si følelsemessig ustabil (borderline), dyssosial (antisosial), histrionisk og delvis narsissistisk
 - Ref.: se Kvello 2007 for en oversikt

(... forts.)

- Et eksempel: Mellom 40 til 45 prosent av barn til deprimerte mødre innfrir kriteriene for en psykisk lidelse. Det er mellom tre til fire ganger så ofte som hos barn av ikke-deprimerte

- Ref.: Elgar et al. 2004

(... forts.)

- Deprimerte mødre er som gruppe mer negative, mindre støttende, mer irritable, fiendtlige og kritiske, mindre involvert, responderende og varme i samspill med barnet, enn det ikke-deprimerte mødre er
 - Ref.: Cummings og Davies 1999

(... forts.)

- Mødrenes opiatmisbruk er knyttet til egen traumatisk oppvekst. Det siste er i seg selv er knyttet til samspillproblemer mellom mor og barn med bl.a. vansker med adekvat tilknytningsatferd overfor barna i spedbarnsalder

- Ref.: Kalland 2007

Det handler ikke om barnet, men foreldrene

- Debatten om krevende barn framprovoserer omsorgssvikt og mishandling dukker opp med jevne mellomrom, til tross for at man har forskningsmessig grunnlag for å konkludere
 - Ref.: Combs-Orme og Cain 2008, Farc, Crouch, Skowronski og Milner 2008, Francis og Wolfe 2008

(... forts.)

- En studie viste at foreldre som mishandler sine barn tillegger langt oftere enn normalgruppen av foreldre, gråtende barn å ha mer negative intensjoner, og at gråten deres til å ha verre konsekvenser

- Ref.: Crouch, Skowronski, Milner og Harris 2008

(... forts.)

- Foreldre som lett lar seg irritere skårer også som gruppe høyere enn foreldre som ikke er lett irritable, på å mishandle barna

- Ref.: Kayama, Sagami, Watanabe, Senoo og Ohara 2004

(... forts.)

- Mishandlende fedre uttrykker mye aggressivitet, de har ofte depressive trekk, fiendtlighet og paranoide forestillinger, forteller at de opplever mye stress i omsorgsrollen, viser seg å ha mindre empati med barna og opplever barna som mer krevende enn ikke-mishandlende fedre
 - Ref.: Francis og Wolfe 2008

Omsorgssvikt mindre studert

- Foreldre som omsorgssvikter sine barn er mindre studert enn de som mishandler og seksuelt utnytter barnet. På tvers av disse tre former for mangelfull og skadelig barneomsorg, finner man at foreldrene deler en historie preget av traumer og betydelige mangler på selv å ha fått dekket sine grunnleggende behov, og flere av foreldrene innfrir kriteriene for personlighetsforstyrrelser
 - Ref.: Dubowitz og Bennett 2007
- i tillegg til at svake mestringsstrategier generelt er framtrødende i deres fungering
 - Ref.: Hildyard og Wolfe 2007

(... forts.)

- Foreldre som omsorgssvikter, mishandler og/ eller utnytter sine barn viser mer maktbruk og tvang, mindre positiv atferd og engasjement/involvering i samspillet med barnet sammenlignet med foreldre uten slik omsorgsatferd. Disse funnene gjelder både når man har benyttet observasjon av samspill mellom forelder og barn i hjemmet og i lokalene til hjelpetjenester

(... forts.)

- Foreldreatferd preget av maktbruk er mer framtrædende for mishandlende enn omsorgssviktende foreldre, involveringen og engasjementet synes å være lavere hos omsorgssviktende foreldre enn de som mishandler sine barn, mens det ikke er særlig forskjell i grad av positiv stemning i samspillet mellom forelder og barn om foreldrene er omsorgssviktende eller mishandlende

- Ref.: Wilson, Rack, Shi og Norris 2008

(... forts.)

- Det er et høyt overlapp av de ulike former for mangelfull barneomsorg (omsorgssvikt, mishandling og utnyttelse)
 - Ref.: Mersky, Berger, Reynolds og Gromoske 2009
- Overlappet mellom mishandling og omsorgssvikt er for eksempel på cirka 70 %
 - Ref.: Christoffersen og DePanfilis 2009

Beskyttelsesfaktorer

- Beskyttende faktorer er identifisert til å være gode omsorgsferdigheter samt å bistå barnet i utvikling av kompetanse og en følelsesmessig trygghet
 - Ref.: Smith et al. 2006, Zucker et al. 2008

(... forts.)

- Foreldretrening er viktig både når det foreligger psykiske lidelser og rusmiddelmisbruk for å redusere risikoen for utvikling av psykiske lidelser hos barna

Ref.: Zucker et al.
2008, Lingaard, 2006

Hvordan oppdage?

- Det er ikke en kunnskapstørke, men det største behovet er ledelse; å jobbe med at kunnskap implementeres i praksis
- Det handler om å skape modeller for samarbeid, rutiner, kvalitetssikring etc.

(... forts.)

- Det handler om å vurdere omsorgspersonene og kvaliteten ved deres samspill med barna – spesielt i barnehage og på helsestasjon
- Usikkerhet ved å være alene om vurderingen, samt forvirring ved multiinformasjon

(... forts.)

- Det handler om å bry seg og ønske om å bistå til å øke barnets livskvalitet framfor å bare være i komfortabel sone eller trygghetssone

(... forts.)

- Man trenger ikke å vite om en forelder har en psykisk lidelse eller ikke – det er forstyrrelsen i samspillet som man kan oppdage og som er den som sterkest forklarer at barn utvikler vansker

(... forts.)

- Bruk av riktige metoder som virkelig bidrar til å gjøre en forskjell
- Det er mangel på tillit til og kunnskap om de øvrige deler av hjelpeapparatet enn den man selv er en del av

(... forts.)

- Det er m a o et behov for å tryggges på det man erfarer og å se de små detaljer av stor betydning for å identifisere mønstre – det læres i en kombinasjon av faglig påfyll og veiledning

(... forts.)

- I dag handler det altså mer om å tørre å se barn som lider overlast pga foreldres psykiske lidelser og rusmiddelmissbruk og å ta konsekvensene av det, enn at det handler om at man ikke vet eller forstår

(... forts.)

- Det handler mye om å plassere barnet øverst i sitt lojalitetshierarki!